

Андрій Войнаровський

Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ФАКТОРІВ НА ТОРГІВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ПОДІЛЛЯ НАПРИКІНЦІ XIV – XVI СТ.

Andriy Voynarovskii

National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

INFLUENCE OF EXTERNAL FACTORS ON TRADE-ECONOMIC SITUATION OF PODILLIA IN THE LATE XIV – XVI CENTURY

The article considers the main elements of the impact on trade and economic life of Podillia from the beginning of formation as a separate principality to its transformation into Podilian and Bratslavian voivodeship of Rich Pospolyta. The main attention is paid to global processes taking place in Europe. That is the great geographical discoveries and the "price revolution", which became the impetus for change management methods from extensive to intensive, which were aimed at meeting the needs of the Western market. Positive and negative consequences of incipience of the Ottoman Empire and transformation of the Black Sea into the "Turkish lake" were analyzed. Also the paper considers destructive role of the Crimean Khanate in economy and trade of Western Podillia and Bratslavshchina.

Key words: trade, Podillia, world-economies, transit, Age of Discovery, «price revolution», «decree on dies».

Українські землі в досліджуваній період були важливим елементом внутрішньої та зовнішньої торгівлі Центрально-Східної Європи. Помітне місце у цій системі відносин займало середньовічне Поділля, котре протягом усього часу свого існування використовувало своє географічне розташування для власного становлення і розвитку. Торгівельні шляхи, які проходили через нього пов'язували регіон з стратегічними центрами Заходу та Сходу, які впливали на те, що Подільська земля стає еластичною прикордонною зоною. Тому розуміння характеру змін в економіці, політиці та інших сферах життя Європи та Сходу наприкінці XIV – XVI ст. дозволить нам дати оцінку власному процесу формування та розвитку.

Стан наукової розробки теми в українській та зарубіжній історіографії представлений доволі невеликою кількістю праць. Автори розглядали дану проблему в контексті свого дослідження, однак кожен з них не аналізував вплив глобальної історії на подільський регіон. Серед цих дослідників варто назвати таких як А. Бер¹, О. Дживелегов², А. Чуткий³ та деякі інші. **Метою дослідження** є визначення впливу міжнародних чинників на торговельно-економічну складову Подільської землі.

Традиційно українська територія відігравала роль виробника і споживача товарів, а також посередника в торгівлі країн Європи та Сходу. Важливим аспектом цієї торгівлі було те, що українські землі входила до різних світів-економік. Ф. Бродель пояснював це поняття так: «світ-економіка – це економічно самостійний терен планети, здатний загалом бути самодостатнім, такий, якому його внутрішні зв'язки і обміни надають певної органічної єдності»⁴. Більша частина сучасної України входила до європейського світу-економіки (сформований у XI ст.) як складова Корони Польської та Великого князівства Литовського. В XVII ст. межі цієї просторової економічної системи проходили на сході тогочасної Польщі. Московія мала свою специфіку економічного

¹ Бэр, А. (1876). История всемирной торговли. Ч. 2. Москва: Типография Грачева И.

² Дживелегов, А. (1904). *Торговля на западе в средние века*. Санкт-Петербург: АО «Брокгауз-Ефрон».

³ Чуткий, А. (2013). Нариси з економічної історії України. *Книга 1. На перехресті торгових шляхів*. Київ: Темпора.

⁴ Бродель, Ф. (1998). Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV – XVIII ст. *Т.3 Час світу*. Київ: Основи, 12.

розвитку і для більшості європейців вважалася краєм світу. Це була «...велика і простора країна, дика, пустельна, вкрита заростями чагарів та лісами, пережегована болотами, які переїзять по гатках...»¹. Поділля, у тогочасних уявленнях, було контактною зоною між цими світами-економіками і відчувало на собі зміни, як з одного боку, так і з іншого.

Першою міжнародною подією, що мала вплив на становлення Подільського князівства було підписання у місті Крево у 1385 р. унійного договору. За ним передбачалося покатоличення Литви та її інкорпорація до складу Польської держави. Литовський князь Ягайло, ставши польським королем, доклав чимало зусиль, аби, згідно з угодою, «навік приєднати всі свої землі, литовські та руські, до Корони Польської». Та, попри це, Велике князівство Литовське зберегло свою політичну самостійність; натомість укладена у Кревська унія відкрила дорогу соціокультурній переорієнтації етнічної Литви. Це був історичний момент, який порушив «природний хід розвитку» Литовської держави, відкривши епоху протистояння й запеклої боротьби двох національних «начал» – литовського та руського².

Подільська земля стала «яблуком незгоди» між двома державами, а існуюче протистояння призвело до того, що починаючи з 90-х рр. XIV ст. і до 30-х рр. XV ст. Поділля було поділене на сфери впливу Польщі та Литви. А князівство втратило свою самостійність. Поруч з цим відбувається колонізація неспокоїного прикордоння німецькими, польськими та іншими національними групами, які своєю присутністю показували зацікавленість в цій території польської католицької влади. Прикладом таких осіб є майбутній власник Поділля Спитко з Мельштина (належав до найближчого оточення нового короля)³. Також продовжувався процес поглиблення економічної співпраці з містами Польщі, яка почалася ще з 1375 р. – виданням подільським князем Олександром Коріатовичом грамоти вільного торгу краківським купцям⁴.

Інтеграційні процеси в Королівстві Польському та у Великому князівстві Литовському, стали яскравим прикладом втілення поширеної у Західній Європі тенденції договору між монархом та елітами, коли державні та політичні утворення об'єднувалися на основі стосунків та домовленостей між володарями, монархами та династіями⁵.

Наприкінці XIV ст. у зв'язку з загальним погіршенням економічної кон'юнктури і кризи основних держав чорноморського басейну – Золотої Орди і держави Ільханів – намітився спад у розвитку світової торгівлі⁶. Так як зростає кількість військових суперечок та зменшується активність економічної співпраці з Далеким Сходом. Великого значення набуває торгівля в середині Понтійського басейну, зростає роль важливих портів, серед яких помітне місце займає Монкастро (Білгород-Дністровський)⁷. Олександр Гваньїні у своїй «Хроніці...» писав, що це місто колись було великим портом, звідки возили пшеницю з Поділля аж до самого Кіпру⁸.

У цей час відбувається черговий наступ на українські землі представників Сходу. Золота Орда, яка переживала політичну та економічну кризу, увійшла в останню стадію свого занепаду. Це призводить до утворення нових держав (ханств) на її території. Так, у 1430 –х роках у Криму на основі кількох орд утворилося нове державне об'єднання – Кримське ханство. Саме ця подія мала важливе значення для політичної та економічної ситуації в Україні протягом наступних кількох століть⁹.

¹ Бродель, Ф. (1998). Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV – XVIII ст. *Т.3 Час світу*. Київ: Основи, 17.

² Русина, О. (2013). Політичні аспекти взаємодії держави й суспільства (часи ординської та литовської зверхності). *Влада і суспільство в Україні*. Київ: Ін-т історії України НАН України, 64.

³ Михайловський, В. (2012). *Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV – 70-х роках XVI ст.* Київ: Темпора, 66-67.

⁴ Сіцінський, Ю., Ващук, Д. (упоряд.) (2009). *Поділля під владою Литви*. Кам'янець-Подільський, 32.

⁵ Чуткий, А. (2013). Нариси з економічної історії України. *Книга 1. На перехресті торгових шляхів*. Київ: Темпора, 388.

⁶ Еманов, А., Попов, А. (1988). Італійська торгівля на Чорном морі в XIII – XV вв. <http://annales.info/blacksea/small/emanov_88.htm> (2015, Серпень, 10).

⁷ Еманов, А., Попов, А. (1988). Італійська торгівля на Чорном морі в XIII – XV вв. <http://annales.info/blacksea/small/emanov_88.htm> (2015, Серпень, 10).

⁸ Гваньїні, О., Мицик, Ю. (упоряд.) (2009). *Хроніка європейської Сарматії*. 2-е вид. доопрац. Київ: Видавничий дім «Кисво-Могилянська академія», 429.

⁹ Чуткий, А. (2013). Нариси з економічної історії України. *Книга 1. На перехресті торгових шляхів*. Київ: Темпора, 389.

Кримське ханство продовжувало використовувало набіги, як форму вирішення своїх внутрішніх проблем, а економіка подільського регіону відчувала на собі усю «позитивність» такого сусідства. Хроніка Європейської Сарматії повідомляє, що «у 1438 р. татарський хан Шахмат (Szachmat) з великим військом прийшов до Подільських країв, де на озеристому місці розбив добре військо, завдав значної шкоди, набравши худоби й здобичі. Відтоді татари проклали легкий шлях до Поділля, котрим потім будь-коли нападали на руські краї та спустошували їх»¹. Проте вже у 1445 р. укладає союз із великим князем литовським (з 1447 р. також королем польським) Казимиром IV Ягеллончиком².

В економічному плані поява Кримського ханату була не вигідною перш за все через те, що підконтрольні Криму татарські орди продовжували захоплювати український степ і лісостеп. Вони встановлювали контроль над стратегічно важливими торгівельними шляхами, що йшли через Подільську землю і Україну загалом. Зокрема, 1 вересня 1482 р. хан Менглі-Гірей здійснив напад на Київ. Місто було спалено вщент, згоріло багато людей та казна. Багато людей, які почали тікати з міста було взято в ясир. Після цього кримський хан повернувся у Крим, а життя в Києві знову занепало³. Разом з цим відбувся занепад одного із ключових економічних центрів, через який проходило ряд транзитних торгових шляхів, один з яких ішов з Поділля у північно-східному напрямку. Крім цього, наприкінці XV ст. могутність кримських татар зростає, Менглі-Гірей знищує чорноморські порти, що приводить до спаду торгівельних відносин з побережжям Чорного моря більшості українських земель⁴.

Наступним елементом впливу міжнародного характеру було завоювання Візантії турками-османами (падіння Константинополя у 1453 р.) та створення Османської імперії. Це мало як позитивні, так і негативні наслідки для подільського торгівельно-економічного становища.

Після падіння Візантійської імперії відбувається налагодження та зростання торгівлі між османами та Коронаю Польською⁵. Окрім взяття Царграду, турки знищили царство мамелюків в Єгипті і почали контролювати усі шляхи до Індії⁶, до Ірану та Перської затоки. Стали регулювати товаропотік на Захід. Султани спрямовували до своєї столиці потік шовку, прянощів та інших товарів, які надходили до Сирії та Єгипту⁷. Ці заходи перетворили Стамбул на «Мекку торгівлі» для усіх купців.

Турецький султанат був зацікавлений у розвитку торгівлі з Польщею, тому що вона приносила в казну значні прибутки. У 1455 р. Мехмед II повідомив Казимира Ягеллончика про те, що він гарантує свободу торгівлі та пересування його купців на суші і на морі. У відповідь на це, польський король видав розпорядження, за яким «заморські купців від турок» отримуватимуть свободу ведення комерційних справ в усіх куточках польської держави. З середини XV ст. константинопольські купці частіше починають відвідувати польські міста та посилюють зв'язки з місцевими купцями. У ті часи турки зазвичай не займалися торгівлею, вони залишали це заняття у руках греків, вірменів, євреїв. В наступні роки ці народи з'являються на території Корони Польської з великим партіями товарів: прянощів, вин, фруктів, алунів. Крім цього, вони налагоджують активні зв'язки з Кам'янцем і Трємбовлею, їздили у Львів та інші міста, де укладали торгівельні домовленості⁸.

Негативним явищем було те, що Порта здійснюючи експансіоністську політику в 1475 р. захопила генуезькі колонії Північного Причорномор'я і встановила своє панування на кримському узбережжі (підкорила міста Кафу і Херсонес, а також фортеці Гезлем, Мангуп (Арабат, Єнікале).

¹ Гваньїні, О., Мицик, Ю. (упоряд.) (2009). *Хроніка європейської Сарматії*. 2-е вид. допрац. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 141.

² Галенко, О. (2008). Кримський ханат. <http://www.history.org.ua/?termin=Krimskii_Hanat> (2015, Серпень, 08).

³ Русина, О. (1998). *Україна під татарами та Литвою*. Київ: Альтернативи, 144, 146.

⁴ Верзилов, А. (1898). Очерки торговли Южной Руси с 1480–1569 гг. *Земский сборник Черниговской губернии*, 1. Чернигов, 46.

⁵ Крот, В. (1988). Торговля Польши с Турцией в Причерноморье (XV – первая половина XVI в.). <http://annals.xlegio.ru/blacksea/small/krot_88.htm> (2015, Серпень, 10).

⁶ Бэр, А. (1876). История всемирной торговли. Ч. 2. Москва: Типография Грачева И., 22.

⁷ Кривонос, В. (1995). Львівсько-левантійська торгівля наприкінці XV – в середині XVII ст. *Український історичний журнал*, 1, 50.

⁸ Крот, В. (1988). Торговля Польши с Турцией в Причерноморье (XV – первая половина XVI в.). <http://annals.xlegio.ru/blacksea/small/krot_88.htm> (2015, Серпень, 10).

Зважаючи на це і саме Кримське ханство визнавало васальну залежність від неї¹. В економічному плані це призвело до того, що вивіз українського зерна через чорноморські порти занепав, але натомість зросло значення вивозу зерна через Балтійське море². Чорне море перетворилося на «турецьке озеро», де Польщі гарантувалася безпека і свобода мореплавства та торгівлі, згідно з домовленостями 1489, 1555, 1561, 1577, 1607, 1619 рр. Насправді ж турки не дозволяли плавати морем на чужих кораблях, цим самим зосередили у своїх руках перевезення товарів³.

Щодо сухопутного шляху, то він активно використовувався і надалі. На шляхах до Стамбулу зустрічалося багато караванів та груп торговців не лише з Поділля, Львова, а й з інших куточків Польщі, Литви та Московії. Руху торгівлі навіть не заважали війни, що виникали між двома країнами. Прикладом слугує інформація, що підчас Хотинської війни 1621 р. турецька адміністрація надавала охороні грамоти кам'янецьким вірменам на пересування і торгівлю на території Османської імперії та її васалів⁴.

Наприкінці XV – на початку XVI ст. Європа переживає епоху Великих географічних відкриттів, що стали наслідком науково-технічних досягнень у галузі мореплавства (вдосконалення навігаційних приладів, конструкцій кораблів, розвиток картографії). Все це поклато початок переходу від Середньовіччя до Нового часу. Морські зв'язки, які почали розвиватися з середини XIV ст. тепер стали домінуючим типом торговельних відносин. Внутрішня торгівля все більше починає відступати перед океанською⁵. Для Старого світу це стало позитивним явищем. Відкриття португальцями шляху до Індії навколо Африки звільнило Європу від меркантильної переваги турецької орди⁶. На той час європейський світ-економік був зосереджений у Середземномор'ї, а Венеція котра займала домінуюче місце у торгівлі зі Сходом починає втрачати свої позиції із-за турецької присутності на стратегічних шляхах левантійської торгівлі. У 1499 р. португальські кораблі привезли в Лісабон перший вантаж перцю, тріумфування принесло цю новину до Венеції, яка «заціпеніла від жаху». Це стало новиною про припинення торгової монополії Венеціанської республіки і перетворення її з «цариці Адріатики» до статусу другосортної торговельної держави⁷.

Відкриття нових шляхів та Америки призвело до того, що у Західній Європі відбувся бурхливий розвиток міст та зростання населення, яке потребувало все більше продуктів харчування. Одночасно відбувається так звана «революція цін». З нового континенту почало масово прибувати срібло, однак саме в цей час збільшилося добування срібла і у самій Європі. Левантійська торгівля вже з відкриття морського шляху в Індію, не поглинала таких великих сум. Все це привело до кризи, ціни на товари піднялися, а заробітна плата залишилася не зміною. Такі процеси призвели до розвитку кредитної справи, бірж і появи нових банків⁸.

Нагальним питанням стає розвиток господарського комплексу, через збільшення попиту на сільськогосподарську продукцію. Цьому допомагає процес централізації держав у Європі, відбувається зменшення митних бар'єрів та уніфікації монетних систем у межах окремих держав. Так, натуральний обмін остаточно поступається товарно-грошовим відносинам, відбувається становлення грошово-кредитних відносин в економіці. Місто стає центром і лідером у процесі переходу до капіталістичних форм господарювання⁹.

Східна Європа також відчула на собі «революцію цін». Так, у Польщі у другій половині XVI ст. відбувається зростання цін на продукти сільського господарства, що було пов'язано з тим, що Захід був «голодний». Уряд пішов на фіксацію цін, хоч це і негативно позначилося на життєвому рівні простого населення, але підвищило доходи шляхти¹⁰. Тому, для більшої економічної вигоди

¹ Панашенко, В. (1989). Кримське ханство у XV –XVIII ст. *Український історичний журнал*, 1, 55.

² Голобуцький, В. (1970). *Економічна історія Української РСР (дожовтневий період)*. Київ: Вища школа, 60.

³ Кривонос, В. (1995). Львівсько-левантійська торгівля наприкінці XV – в середині XVIIст. *Український історичний журнал*, 1, 95.

⁴ Петров, М. (2012). *Місто Кам'янець-Подільський в 30-х рр. XV–XVIII століть: проблеми соціально-економічного, демографічного, етнічного та історико-топографічного розвитку. Міське і замкове управління. Кам'янець-Подільський: Аксіома*, 298.

⁵ Дживелегов, А. (1904). *Торговля на западе в средние века*. Санкт-Петербург: АО «Брокгауз-Ефрон», 218.

⁶ Бэр, А. (1876). *История всемирной торговли. Ч. 2*. Москва: Типография Грачева И., 22.

⁷ Дживелегов, А. (1904). *Торговля на западе в средние века*. Санкт-Петербург: АО «Брокгауз-Ефрон», 217.

⁸ Дживелегов, А. (1904). *Торговля на западе в средние века*. Санкт-Петербург: АО «Брокгауз-Ефрон», 219.

⁹ Чуткий, А. (2013). Нариси з економічної історії України. *Книга 1. На перехресті торгових шляхів*. Київ: Темпора, 394-395.

¹⁰ Голобуцький, В. (1970). *Економічна історія Української РСР (дожовтневий період)*. Київ: Вища школа, 102.

КП і ВКЛ, куди входила більша частина українських земель, почали посилювати залежність селян із-за сприятливих умов регіону для ведення сільського господарства та зростання попиту на Заході¹.

Для досягнення поставлених цілей, а також у прагненні підвищити прибутковість державних маєностей Сигізмунд II Август вирішує провести широку аграрну реформу «устава на волоки» 1 квітня 1557 р. Передбачалося використання поряд з сільською челяддю й волосних селян для роботи (вводилася дводенна панщина) у фільварках. Відбувалося перемірювання землі уніфікованими земельними одиницями – волоками з відповідним оподаткуванням за кадастром. Трипілля ставало основною землеробською системою².

Щодо фільваркового господарства, то у Подільському та Брацлавському воєводствах воно відіграло другорядну роль. Регіон був доволі багатий на природні ресурси, але мав неспокійне сусідство (був відкритий для татарських нападів) зі степом, тому був нерівномірно заселений. Фільварки зустрічалися лише на заході і на півночі. Основними формами ренти були поволощина, вепрівщина, данина баранами та медом³. Селянин сидів на слободах і сплачував також подимне (від жита), а також стацію – податок на утримання польського війська⁴. Різниця у веденні господарства та більша свобода дій призвела до того, що на подільське прикордоння збільшується вплив населення з Руського та Волинського воєводства. Вони продовжують поруч з місцем населення колонізувати простори степу. Прикладом цього слугує люстрація 1545 – 1552 рр. Брацлавського та Київського воєводства, за якою у них нараховувалося 4400 димів (селянське господарство), а вже у 1625 р. їх кількість сягає 92 тис. Тобто, населення зростає більше ніж у двадцять разів⁵.

Можемо припустити, що це пов'язане з тим економічним зиском, який отримувала держава і шляхта з постачання сільськогосподарської продукції на ринки Західної Європи. За приблизними підрахунками дослідників транзитна гданська торгівля «польським» (значною мірою і українським) збіжжям становила у 1557 р. понад 40 тис. лаштів (1 лашт = 2 т.), а в 1583 р. близько 63 тис.⁶. Найбагатші магнати/королеві (Заславські, Корецькі, Острозькі, Сангушки та ін.), які мали значні маєності на Волині, Київщині й Поділлі, могли щорічно постачати на Захід від 100 (50 лаштів) і до 250 (2000 мац) тонн збіжжя⁷. Відомо, що в останнє десятиліття XVI ст. з усього Балтійського торговельно-економічного регіону (куди переважно прямував український експорт) лише нідерландські купці вивезли далі на Захід більше 413 тис. лаштів жита, близько 40 тис. лаштів пшениці, більше 21 тис. лаштів вівса та майже 5 тис. лаштів ячменю⁸.

Безумовно, що вплив великих географічних відкриттів на Східну Європу був не меншим ніж на Західну. Це призвело до широкого закріпачення сільського населення західного регіону України. На Поділлі це відчувалося менш помітно, із-за свого не спокійного пограничного статусу. Однак на українських землях розвиток сільського господарства ішов до зародження капіталістичного способу господарювання (використовуючи інтенсифікацію методів виробництва). Натомість метрополії намагалися посилити віддачу від аграрного сектору за допомогою екстенсивних методів, шляхом поглиблення феодального визиску⁹. Це стало однією із головних причин появи козацтва як

¹ Чуткий, А. (2013). Нариси з економічної історії України. Книга 1. На перехресті торгових шляхів. Київ: Темпора, 395.

² Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. Т.1. (2011). Київ: Ін-т Історії України НАН України, 338.

³ Голобуцький, В. (1970). *Економічна історія Української РСР (дожовтневий період)*. Київ: Вища школа, 73.

⁴ Боєчко, В. (2001). Роль Брацлавщини і Західного Поділля у виникненні, становленні та розвитку козацтва. *Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. Зб.наук.статей*. Черкаси: РВВ ЧДУ, 104.

⁵ Боєчко, В. (2001). Роль Брацлавщини і Західного Поділля у виникненні, становленні та розвитку козацтва. *Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. Зб.наук.статей*. Черкаси: РВВ ЧДУ, 102-103.

⁶ Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. Т.1. (2011). Київ: Ін-т Історії України НАН України, 378.

⁷ Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. Т.1. (2011). Київ: Ін-т Історії України НАН України, 377.

⁸ Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. Т.1. (2011). Київ: Ін-т Історії України НАН України, 378.

⁹ Чуткий, А. (2013). Нариси з економічної історії України. Книга 1. На перехресті торгових шляхів. Київ: Темпора, 395-396.

суспільної верстви.

У першій половині XVI ст. зростає роль Московської держави на міжнародній арені. В цей час вона активно веде політику завоювання колишніх золотоординських ханств, які стали самостійними після розвалу імперії. Так, у 1552 р. завершилося підкорення Казані, а у 1556 р. – Астрахані. Внаслідок цього тиску частина поволзьких татар, ще до взяття Казані і Астрахані, відкочовує на захід, до Дніпра, від чого український степ, де селилися прибульці, стає ще агресивнішим. Врешті-решт, татари перерізають головну дорогу між Брацлавом і Дніпром, зруйнувавши близько 1541 р. Звенигородський замок, який контролював цю ділянку шляху. Це призводить до того, що головна дорога, починаючи від Брацлава, повертає на північ, обминаючи небезпечну звенигородську пустку і тепер йде вздовж Бугу до Вінниці, а далі — на схід до Дніпра через Білу Церкву¹.

Іншою важливою подією, яка мала відбиток у торгівлі Центрально-Східної Європи було спалення та повне винищення московським царем Іваном IV у 1569 р. Великого Новгороду². Це місто було одним із ключових центрів ганзейської торгівлі, куди також надходили подільські товари. Ця акція московського царя призвела до того, що ганзейське купецтво повністю згорнуло свою комерційну діяльність у Новгороді³ і регіон почав економічно занепадати. Проте, у найближчому часі московити самі починають використовувати економічний потенціал цього міста.

У 1569 р. відбулася ще одна важлива подія, що мала колосальний вплив як на політичний, так і на економічний розвиток Поділля та України в цілому. Велике князівство Литовське та Королівство Польське об'єдналися в єдину федеративну державу Річ Посполиту, що регламентувалося підписаною 1 липня у Любліні унією. Так, належні колись землі ВКЛ переходять до Корони Польської. У них досить помітно зростає роль польського елемента в землеволодінні. Така ситуація відбувається на Волині, Київщині і Брацлавщині⁴. Подільське воєводство і Брацлавське знову почали існувати у правовому полі однієї держави. Однак, українська шляхта поступово починає втрачати свій вплив та землі, через те, що не могла надати відповідні документи. Магнати прагнули збільшити свої володіння за рахунок власності дрібної шляхти, бояр, козаків, селян та інших верств населення. Через підкупи, за борги та різні провини, вони захоплювали орні землі, сіножаті, пасовиська, ліси та урочища, привласнювали також «бортні землі» та пущі. Так, із-за цього у Брацлаві у 1594-1595 рр. відбулося повстання проти польської шляхти⁵.

Отже, у досліджуваний період торгівельно-економічне становище Подільського регіону багато в чому залежало від зовнішніх чинників. Поділля, будучи на межі між двома різними господарськими світами: осілим та кочовим, стало перехрестям торгівельних шляхів. Це приносило як позитивні, так і негативні зміни. У XV – XVI ст. Європа переживає ряд глобальних змін, що відбилися як на зміні напрямку руху купців, так і на кількості експорту товарів з українських земель. Великі географічні відкриття сприяли пришвидшенню інтеграційних процесів Польщі та Литви в єдину державу, а економічний зиск від продажу українського зерна став вирішальним при проведенні аграрної реформи та початку закріпачення селянства. Усе це призвело до збільшення втікачів та переселенців на східне подільське прикордоння.

References

1. Bjera, A. (1876). *Istorija vsemirnoj trgovli. Ch. 2*. Moskva: Tipografija Gracheva I.
2. Wojechko, V. (2001). *Rol' Braclavshhyny i Zahidnogo Podillja u vynykenni, stanovlenni ta rozvytku kozactva. Ukrai'ns'ka kozac'ka derzhava: vytoky ta shljahy istorychnogo rozvytku. Zb.nauk.statej*. Cherkasy: RVV ChDU.
3. Brodel', F. (1998). *Material'na cyvilizacija, ekonomika i kapitalizm, XV – XVIII st. T.3 Chas svitu*. Kyi'v:Osnovy.

¹ Секретарьов, А. (1999). Місто на Бугом – 400 років тому і по тому. <<https://www.proza.ru/2009/03/23/151>> (2015, серпень, 10).

² Гваньїні, О., Мицик, Ю. (упоряд.) (2009). *Хроніка європейської Сарматії*. 2-е вид. доопрац. Київ: Видавничий дім «Кисво-Могилянська академія», 639-640.

³ Подаляк, Н. (2009). *Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII–XVII ст.* Київ: Темпора, 226.

⁴ *Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. Т.1.* (2011). Київ: Ін-т Історії України НАН України, 335.

⁵ Боечко, В. (2001). *Роль Брацлавщини і Західного Поділля у виникненні, становленні та розвитку козацтва. Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. Зб.наук.статей.* Черкаси: РВВ ЧДУ, 106-107.

4. Chutkyj, A. (2013). *Narysy z ekonomichnoi istorii Ukrainy. Knyga 1. Na perehresti torgovyh shljahiv*. Kyi'v: Tempora.
5. Dzhivelegov, A. (1904). *Torgovlja na zapade v srednie veka*. Sankt-Peterburg: AO «Brokgauz-Efron».
6. Ekonomichna istorija Ukrainy: Istoryko-ekonomichne doslidzhennja: v 2 t. *T.1.* (2011). Kyi'v: In-t Istorii Ukrainy NAN Ukrainy.
7. Emanov, A., Popov, A. (1988). Ital'janskaja torgovlja na Chernom more v XIII – XV vv. <http://annales.info/blacksea/small/emanov_88.htm> (2015, serpen', 10).
8. Galenko, O. (2008). Kryms'kyj hanat. <http://www.history.org.ua/?termin=Krimskii_Hanat> (2015, serpen', 08).
9. Golobuc'kyj, V. (1970). *Ekonomichna istorija Ukrain's'koi RSR (dozhovtnevyj period)*. Kyi'v: Vyshhashkola.
10. Gvan'i'ni, O., Mycyk, Ju. (uporjad.) (2009). *Hronika jevropejs'koi Sarmatii*. 2-e vyd. dooprac. Kyi'v: Vydavnychyj dim «Kyjevo-Mogyljans'ka akademija».
11. Krot, V. Torgovlja Pol'shi s Turciej v Prichernomor'e (XV - pervaja polovina XVI v.). <http://annals.xlegio.ru/blacksea/small/krot_88.htm> (2015, serpen', 10).
12. Kryvonos, V. (1995). L'vivs'ko-levantijs'ka torgivlja naprykinci XV – v seredyni XVII st. *Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal, 1*.
13. Myhajlovs'kyj, V. (2012). *Elastychna spil'nota. Podil's'ka shljahta v drugij polovyni XIV – 70-h rokah XVI st.* Kyi'v: Tempora.
14. Panashenko, V. (1989). Kryms'ke hanstvo u XV – XVIII st. *Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal, 1*.
15. Petrov, M. (2012). *Misto Kam'janec'-Podil's'kyj v 30-h rr. XV–XVIII stolit': problemy social'no-ekonomichnogo, demografichnogo, etnichnogo ta istoryko-topografichnogo rozvytku. Mis'ke i zamkove upravlinnja*. Kam'janec'-Podil's'kyj: Aksioma.
16. Podaljak, N. (2009). *Mogutnja Ganza. Komeracijny prostrir, mis'ke zhyttja i dyplomacija XII–XVII st.* Kyi'v: Tempora.
17. Rusyna, O. (1998). *Ukrai'na pid tataramy ta Lytvoju*. Kyi'v: Al'ternatyvy.
18. Rusyna, O. (2013). *Politychni aspekty vzajemodii' derzhavy j suspil'stva (chasy ordyns'koi ta lytovs'koi zverhnosti). Vlada i suspil'stvo v Ukraini*. Kyi'v: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy.
19. Sekretar'ov, A. (1999). Misto na Bugom – 400 rokiv tomu i po tomu. <<https://www.proza.ru/2009/03/23/151>> (2015, serpen', 10).
20. Sicins'kyj, Ju., Vashhuk, D (uporjad.) (2009). *Podillja pid vladoju Lytvy*. Kam'janec'-Podil's'kyj.
21. Verzilov, A.(1898). Ocherki torgovli Juzhnoj Rusi s 1480–1569 gg. *Zemskij sbornik Chernigovskoj gubernii, 1*. Chernigov.